

BARNEOMBUDET

Kulturdepartementet
Postboks 8030 Dep
0030 OSLO

Vår ref:
19/01289-2

Saksbehandler:
Kjersti Botnan Larsen

Dato:
2. mars 2020

Barneombudets svar på høring - NOU 2019: 19 Jenterom, gutterom og mulighetsrom

1 Innledning

Barneombudet takker for muligheten til å gi høringsinnspill til NOU 2019:19 Jenterom, gutterom og mulighetsrom. Barneombudet er opptatt av at alle barn og unge skal få oppfylt sine rettigheter etter barnekonvensjonen uten diskriminering på grunn av kjønn og andre diskrimineringsgrunnlag. Når utvalget i sitt kunnskapsgrunnlag finner at handlingsrommet til barn og unge begrenses på grunn av kjønnsnormer, er det nødvendig med tiltak for å sikre at deres rettigheter oppfylles. Barneombudet er enig med utvalget i at det er behov for tiltak, men er usikre på om alle tiltakene de foreslår vil være egnede.

Vi har noen overordnede kommentarer til perspektivet og kunnskapsgrunnlaget og oppfyllelsen av krav i barnekonvensjonen. Våre innspill er i hovedsak på innsatsområdene og forslag til tiltak i del 3 i utredningen.

2 Oppsummering av våre hovedsynspunkter

Våre synspunkter kan oppsummeres slik, vi:

- støtter at det er behov for tiltak for å øke handlingsrommet for barn og unge slik at kjønn og andre diskrimineringsgrunnlag ikke begrenser deres muligheter og støtter de tre innsatsområdene som utvalget identifiserer.
- støtter en kompleks og sammensatt forståelse av kjønn, et kjønn+ perspektiv.
- etterlyser barnerettighetsvurderinger fra utvalget.
- mener det er positivt at utvalget har snakket med barn og unge og viser til vår ekspertgruppe, men kan ikke se hvilken betydning deres syn har hatt for utvalgets forslag.

Til innsatsområde 1: økt valgfrihet og større handlingsrom for alle barn og unge

Barneombudet:

- støtter ikke opprettelsen av et likestillingssekretariat for barnehage og skole i Utdanningsdirektoratet.
- støtter ikke kompetanseløftet om likestilling og normkritikk i barnehage og skole slik det er foreslått i innsatsområde 1.
- støtter at det utarbeides støttemateriell til lærere om kjønns- og likestillingsperspektivet
- støtter tiltak i innsatsområde 1 for å bygge ned kjønn som barrierer i fritiden, vi er særlig positive til tiltak for å få flere minoritetsjenter til å delta i fritidsaktiviteter.

Til innsatsområde 2: Større frihet fra stress, press og annen risiko

Barneombudet:

- er enig med utvalget i at det er behov for tiltak rettet mot digitale medier, men er bekymret for at forslagene bidrar til ytterligere fragmentering av arbeidet.
- etterlyser en helhetlig strategi for barn og unges digitale hverdag og plassering av koordineringsansvaret.
- støtter at det er behov for en strengere regulering av markedsføring mot barn, men mener det er behov for å oppnevne et offentlig utvalg som får i mandat å gjennomgå relevant regelverk og håndhevingen av dette.
- mener et forum for samordning av ulike direktorat og tilsynsarbeid med kroppspress er et for kortsiktig tiltak som ikke løser de bakenforliggende årsakene.
- støtter at retningslinjene mot kroppspress i sosiale medier må følges med på og evalueres.
- støtter at myndighetene må gå i dialog med internasjonale plattformeiere og at Norge bør gå foran for å stramme inn lovgivning og kontroll internasjonalt.
- støtter utredning av skolehelsetjenesten for å finne ut hvordan tilbudet kan tilpasses bedre til gutters behov.
- etterlyser prioritering av en digital hjelpetjeneste til barn og unge som kan gi dem svar på spørsmål og hjelp når det trenger det.
- støtter at det bør utvikles støttmateriell til det tverrfaglige temaet folkehelse og livsmestring.

Innsatsområde 3 – økt kunnskap og trygghet om kjønn, kropp og seksualitet blant alle barn og unge

Barneombudet:

- støtter bedre undervisning om kjønn, kropp og seksualitet i skolen.
- støtter et kompetanseløft for lærere som underviser om kjønn, kropp og seksualitet, også for barnehagelærere.

Behov for ny kunnskap

Barneombudet:

- mener det må prioriteres midler til tverrfaglig og helhetlig forskning om ungdom og digitale medier.
- etterlyser mer forskning om deling av nakenbilder.

3 Overordnede kommentarer

Barneombudet er opptatt av at barn og unge har en trygg og god oppvekst hvor alle får muligheten til å oppnå sitt fulle potensiale i samsvar med FNs barnekonvensjon. En viktig del av dette er barns rett til optimal utvikling etter artikkel 6. Rettighetene i konvensjonen skal oppfylles uten diskriminering som skyldes kjønn, kjønnsuttrykk, nedsatt funksjonsevne mv., jf. artikkel 2. Dersom kjønnsnormer bidrar til at noen barn ikke får sine rettigheter oppfylt, skal staten sette inn alle egne tiltak for å sikre dette, jf. art. 4.

#UngIDag-utvalgets hovedkonklusjon om utfordringsbildet er at det er strenge krav til jenter og trange rammer for gutter. Kjønnsnormer bidrar til å begrense individers mulighetsrom alt i for tidlig alder, og mulighetsrommet for hva jenter kan gjøre og være er fremdeles ganske forskjellig fra hva gutter kan gjøre og være. Mulighetsrommet kan særlig begrenses for de som på ulike måter bryter med heteronormen og tokjønnsmodellen. Utvalget peker også på at

oppveksten er tydelig kjønnsdelt på flere områder. Områder som trekkes frem er særlig familie, forbruk og fritid, herunder bruk av digitale medier. Utvalget er også opptatt av barnehage og skole.

Barneombudet er bekymret for utfordringene som utvalget trekker frem, men ikke overrasket. Kjønnsnormenes betydning er også noe som ungdom har trukket frem i flere av våre rapporter. Her viser vi særlig til vår ekspertgruppe om digitale medier og til vår rapport «Alle kjenner noen som har opplevd det».¹ Ungdommene peker i begge rapportene på at det er ulike forventninger til gutter og jenter, og tegner et bilde av kjønnsroller som er svært tradisjonelle. Vi er derfor enige i at det er nødvendig med tiltak.

En kompleks og sammensatt forståelse av kjønn

Barneombudet støtter utvalgets kjønn+ perspektiv. Utvalget viser til at det er en mengde faktorer som former hvem vi er og hvordan kjønn får betydning i hverdagen vår. Utvalget mener at barn og unge har mange identiteter ut over kjønn, og vi som individer preges av mer enn kjønn. Hvordan kjønn får betydning for den enkelte henger sammen med funksjonsevne, seksuell orientering, kjønnsidentitet, kjønnsuttrykk, alder, etnisitet, livssyn og religion..

Barneombudet støtter utvalget i at likestilling mellom kjønnene må ses i sammenheng med andre mulige diskrimineringsgrunnlag, som blant annet etnisitet, funksjonsevne og sosioøkonomisk ulikhet. En slik sammensatt forståelse gjør at likestillingsarbeidet må ses i og i relasjon til arbeidet med andre mulige diskrimineringsfaktorer. Det bør også få konsekvenser for tiltakene som foreslås. Barneombudet mener at noen av tiltakene som foreslås er for snevre og definert som innsatser på siden av øvrig arbeid som gjøres, noe som kan innebære at tiltakene ikke vil bli prioritert eller at de vil fremstå som «satellitter». Dette gjelder særlig forslagene i innsatsområde 1. Likestillingsarbeidet kan ikke ses som et isolert område, men må integreres i all virksomhet som retter seg mot barn og unge.

4 Utvalget har ikke gjort barnerettighetsvurderinger

Utvalget nevner enkelte steder i utredningen barnekonvensjonen og utvalgte forpliktelser i konvensjonen av betydning. Dette er en start, men ikke tilstrekkelig til å oppfylle kravene i barnekonvensjonen. I en offentlig utredning forventer Barneombudet en konsekvensutredning som også inneholder en vurdering av forslagene opp mot forpliktelsene etter barnekonvensjonen, en barnerettighetsvurdering. Det er ikke gjort i dette tilfellet, og utredningen blir derfor mangelfull.

Barnekonvensjonen artikkel 4 pålegger staten å sette inn alle egnede tiltak for å oppfylle de forpliktelsene som følger av konvensjonen. Staten skal oppfylle, respektere og beskytte rettighetene i barnekonvensjonen. Ved ny lovgivning og utforming av ny politikk innebærer det at myndighetene må vurdere hvilke konsekvenser forslaget vil ha for oppfyllelsen av barns rettigheter, det vil si at det må gjennomføres en barnerettighetsvurdering. En barnerettighetsvurdering innebærer at det skal undersøkes hvilke rettigheter i barnekonvensjonen som berøres av forslaget, og at det deretter må vurderes om forslagene bidrar til å oppfylle rettighetene. Om forslagene påvirker rettighetene negativt, bør det vurderes andre tiltak eller de negative virkningene kompenseres. Her vil vi også vise til

1 Barneombudet (2019) Ungdom om digitale medier. Vurderinger og forslag fra Barneombudets ekspertgruppe om en tryggere digital hverdag og Barneombudet (2018) Alle kjenner noen som har opplevd det. Samtaler med ungdom om seksuelle krenkelser.

veilederen til utredningsinstruksen hvor det er presisert at de menneskerettslige konsekvensene skal vurderes, og vi vil understreke at barnekonvensjonen er en del av disse.

I arbeidet med likestilling vil mange av rettighetene i konvensjonen ha betydning for barns rettigheter, blant de mest åpenbare er artikkel 2 om ikke-diskriminering på grunn av kjønn mv., artikkel 6 om retten til liv og utvikling, og artikkel 36 om beskyttelse mot alle former for utnyttelse som kan påvirke barn helse og velferd. Andre relevante artikler er artikkel 24 om retten til helse, artikkel 19 om beskyttelse mot vold, artikkel 17 om tilgang til informasjon, Også artikkel 3 om barnets beste, artikkel 12 om barns rett til å bli hørt, artikkel 31 om lek, hvile og fritid, samt artikkel 29 om utdanning er aktuelle. Flere av disse artiklene kan ha betydning for hvor langt staten bør strekke seg for å oppfylle barns rettigheter, og utvalget foreslår tiltak som berører disse artiklene. Likevel vurderer de ikke om deres forslag vil bidra til å oppfylle rettighetene eller ikke.

Involvering av barn og unge

En annen del av forpliktelsene etter barnekonvensjonen er at barn og unge skal gis mulighet til å gi uttrykk for sine synspunkter, jf. artikkel 12. Vi har merket oss at utvalget har snakket med barn og unge, og at de har vist til Barneombudets ekspertgruppe for trygg digital hverdag flere steder. Dette er positivt, og noe vi mener alle utvalg som har mandat som berører barn og unge bør gjøre. Samtidig mener vi at utvalget i sine vurderinger burde ha vist hvilken vekt de tiller ungdommenes synspunkter. Nå er det i hovedsak redegjørelser for hva ungdommene forteller uten at dette blir trukket inn i vurderingene. Det er uvisst hvilken betydning det de har sagt har fått.

Vi forventer at departementet i arbeidet med oppfølgingen av utredningen vil gjøre barnerettighetsvurderinger, løfte frem barn og unges synspunkter tydelig i sine vurderinger og vise hvordan de har blitt vektlagt ved utforming av forslag videre.

5 Innspill til innsatsområde 1- Økt valgfrihet og større handlingsrom for alle barn og unge

Utvalgets første innsatsområde handler om tiltak som skal bidra til å øke handlingsrommet for de valgene barn og unge tar, og at dette ikke begrenses av kjønnsnormer. Her er utvalget særlig opptatt av utdanningssektoren (barnehage og skole).

Barneombudet er enig med utvalget i at utdanningssektoren har et særskilt ansvar for likestilling. Vi er også enige i at det er nødvendig å starte arbeidet tidlig. Dette er, som utvalget peker på, tydelig nedfelt i regelverket for både barnehagen og skolen. Tydelige mål i rammeplanen og læreplanverket pålegger barnehagen og skolen å jobbe med temaene. Vi er også enige i at å arbeide for at skolen bryter kjønnsstereotyper, krever kunnskap og vilje til å prioritere. Nedenfor kommenterer vi utvalgets forslag.

5.1.1 Forslag: Likestillingssekretariat for barnehage- og skolesektoren

Utvalget foreslår at det etableres et likestillingssekretariat i Utdanningsdirektoratet med 6-10 årsverk som skal ha ansvar for likestillingsarbeidet i sektoren. Sekretariatet skal ha et overordnet ansvar for å gjennomføre kompetanseløftet som foreslås av utvalget, arbeide med kjønnsdelte utdanningsvalg og å sørge for forskning av sentrale tiltak som settes i gang og en evaluering av seg selv.

Vi er enige i at det er nødvendig med en tydeligere plassering av ansvar og at Utdanningsdirektoratet må sørge for at likestilling og likeverd blir bedre ivaretatt i utdanningssektoren. Men vi er i tvil om et slikt sekretariat vil bidra til dette. Vi er bekymret

for at dette kan bli en satellitt og noe som blir liggende på siden av de ordinære oppgavene i direktoratet. Utvalget viser til et tidligere sekretariat for likestilling i perioden 1980 til midten av 1990-tallet, men sier ikke noe om hvilke resultater de oppnådde. Vi kan derfor ikke se at utvalget har begrunnet godt nok hvorfor et slikt sekretariat vil være en god organisering av likestillingsarbeidet i utdanningssektoren.

Vi er mer positive til utvalgets subsidiære forslag om at Kunnskapsdepartementet gir Utdanningsdirektoratet tydeligere i oppdrag gjennom tildelingsbrevet å arbeide med likestilling og rapportere på arbeidet. Det må i så fall settes av ressurser til arbeidet.

5.1.2 Forslag: kompetanseløft om likestilling og normkritikk i barnehage og skole

Barneombudet er enig med utvalget i at det er nødvendig med et kompetanseløft i barnehager og skoler om likestilling, stereotypier, normkritikk, kjønn, kropp og seksualitet rettet mot personalet i alle barnehager og skoler. Slik vi ser det, er også de tre områdene utvalget selv løfter frem under omtalen av kompetanseløftet relevante.

Imidlertid mener vi at det ikke bør foreslås enda et avgrenset kompetanseløft rettet mot barnehager og skoler i den størrelsesorden som utvalget foreslår. En kompetansesatsing som skal dekke alle landets skoler i løpet av en 10-årsperiode og koste 20 millioner i året vil måtte konkurrere med alle de andre satsingene som pågår.

Vi er usikre på om et omfattende kompetanseløft med den innretningen utvalget foreslår, er riktig prioritering nå som sektoren står midt oppi arbeidet med fagfornyelsen og kompetanseutviklingen om barnehage- og skolemiljø. Barneombudet mener at kompetansehevingen bør samordnes med det øvrige kompetansehevingsarbeidet som gjøres, for eksempel desentralisert kompetanseutvikling og regional kompetanseutvikling, samt arbeidet med fagfornyelsen og barnehage- og skolemiljø.

I tillegg ligger det allerede virkemidler i Utdanningsdirektoratet som kan tas i bruk i større grad for å styrke arbeidet med likestilling. Etter- og videreutdanning, både for ledere, lærere og rådgivere, er eksempler på slike virkemidler.

Vi er positive til tiltakene knyttet til kompetanseheving som foreslås i innsatsområde 3, og viser til våre innspill der.

5.1.3 Forslag: kjønns- og likestillingsperspektivet i lærerutdanning og støttmateriell til lærere.

Barneombudet støtter forslaget fra utvalget. Det er nødvendig med tiltak rettet mot utdanningene og det bør utarbeides støttmateriell for arbeidet med likestilling og normkritikk i barnehager og skoler. Her kan Utdanningsdirektoratet bidra i forbindelse med fagfornyelsen.

5.2 Tiltak for å bygge ned kjønn som barriere i fritiden

Utvalget er videre opptatt av tiltak for å bygge ned barrierer i fritiden. Dette er også noe Barneombudet er opptatt av.

Utvalget viser til forskning om at barn og unges fritid er kjønnnet. Dette vil kunne være med å bidra til å begrense barn og unges mulighetsrom og ha betydning for deres tilgang til fritidsaktiviteter. Utvalget mener kunnskapsgrunnlaget er mangelfullt, og at det bør identifiseres barrierer som har betydning for om barn og unge velger å delta, eller slutte i fritidsaktiviteter. Utvalget mener at tiltak bør settes inn for at slike barrierer ikke fører til

utenforskap. Vi støtter forslaget om å samle og gjøre tilgjengelig kunnskap om kjønn og likestilling i barn og unges fritid.

Vi er også positive til at det foreslås tiltak for å bygge ned barrierer for minoritetsjenters deltakelse i idretten. Vi er enig med utvalget i at dette i stor grad handler om lokale løsninger, som godt samarbeid mellom ulike organisasjoner og kommunen. Vi støtter derfor utvalgets forslag om at det utarbeides en strategi for å bygge ned disse barrierene. Dette bør foreslås i den kommende idrettsmeldingen og ses i sammenheng med øvrige tiltak som foreslås der.

Utvalget etterlyser også en kartlegging av tilbud og rekruttering i kulturskolen og hvem som bruker tilbudet. Ifølge utvalget er det i hovedsak jenter som bruker tilbudet. Barneombudet er opptatt av at alle barn og unge skal ha gode fritidstilbud lokalt, og at det legges til rette for deltakelse. Vi forventer at kulturskolen er et tema i den kommende barne- og kulturmeldingen fra Kulturdepartementet, og at det i dette arbeidet er gjort de nødvendige kartleggingene for å vurdere kulturskolen som arena for barn og unge.

6 Innsatsområde 2- Større frihet fra stress, press og annen risiko

Utvalget skriver at tiltakene i innsatsområde 2 har som mål å motvirke sårbarhet blant barn og unge i et kjønnsperspektiv, særlig som forbrukere og som skjermbrukere. Videre viser utvalget til at kjønn har betydning for hva slags type sårbarhet, stress og press barn og unge utsettes for og opplever. Jenter og gutter kan oppleve ulike forventninger på mange områder.

Barneombudet er enig i at det er behov for tiltak rettet mot stress, press og annen risiko som barn og unge opplever. Beskrivelsen til utvalget er i samsvar med det ungdom har fortalt oss.² Vi støtter også at det er behov for tiltak rettet mot barns digitale hverdag, og særlig markedsføring og annen påvirkning. Vi deler utvalgets bekymring over markedsføringen i digitale medier, og hvordan personopplysninger og andre spor muliggjør skreddersøm av reklame. Vi er også bekymret for hvordan ulike former for seksualisert innhold i digitale medier kan innebære at barn og unge blir satt i sårbare situasjoner, eller bidrar til å skape og formidle idealer for kropp og sex som skaper stress og press. Vi deler utvalgets vurdering av at barn og unge må beskyttes mot det massive kjønnsstereotype kropps- og kjøpepresset fra kommersielle aktører. Barn og unge må få flere verktøy til å håndtere all informasjon og presset de utsettes for eller utsetter seg selv for. Barnehage og skole er viktige arenaer for å motvirke stress, press og sårbarhet knyttet til kjønnsstereotyper og trange kjønnsnormer.

Helhetlig strategi for barns digitale hverdag og tydelig plassering av koordineringsansvaret

Barneombudet mener det er behov for en mer helhetlig tilnærming til barn og digitale medier enn det vi ser i dag, og det utvalget foreslår. Nå er arbeidet svært fragmentert, og de utfordringene utvalget peker på bør ses i sammenheng med øvrige utfordringer som barn og unge kan oppleve i digitale miljø. Vi vil understreke at utfordringene som utvalget løfter frem ikke er medieproblemer, dette handler om barn og unges oppvekst og bør behandles som oppvekstspørsmål.

Det er i dag over 20 statlige virksomheter, over 40 organisasjoner og mange ulike kommersielle aktører som har tiltak som retter seg mot barn og unges digitale liv. Nå er det

² Barneombudet (2019) og Barneombudet (2018)

flere som utfører overlappende oppgaver. Samtidig går alvorlige ting «under radaren», for eksempel sider med skadelig innhold. Vi mener derfor at det er behov for en helhetlig strategi for barn og unges digitale hverdag og en plassering av koordineringsansvaret.

Trygghet, sårbarhet og risiko følger ikke sektorgrenser. Det er nødvendig å få en mer helhetlig oversikt over muligheter og utfordringer, og arbeidet som gjøres. Barneombudet mener at myndighetene må lage en helhetlig strategi om en tryggere digital hverdag for barn og unge hvor alle fagområdene sees i sammenheng. Vi viser til opptrappingsplanen mot vold og overgrep, som går på tvers av departement. Denne planen kom etter en erkjennelse av at utfordringen måtte løses på tvers av sektor. En slik erkjennelse bør vi også ha på dette området. En felles strategi må balansere barns rettigheter, ha et solid kunnskapsgrunnlag, fremme positiv bruk og forebygge og håndtere risikoene. Strategien må ta utgangspunkt i FNs barnekonvensjon.

Vi trenger også en klar og tydelig ansvars plassering. Barneombudet ønsker at ett departement har ansvar for å koordinere arbeidet som gjøres i de ulike departementene, og følge opp arbeidet. I diskusjonen om hvem som skal ha ansvar, er det viktig å huske på at dette gjelder alle deler av barns oppvekst.

6.1.1 Forslag: Strengere regulering av markedsføring og bedre håndheving av lovverket om markedsføring

Utvalget foreslår strengere regulering og bedre håndheving av lovverket om markedsføring. Vi er enige med utvalget i at det er behov for et sterkt, oppdatert, godt koordinert regelverk som beskytter barn og unge. Regelverket må være tilpasset dagens virkelighet og det må sikres god håndheving av regelverket. Myndighetene må ta initiativ til dialog om strengere regulering av markedsføring også utover landegrensene.

Vi er enige i utvalgets vurdering av at lovgivningen om reklame er relativt streng, men lite tilpasset barns digitale hverdag. Utvalget peker videre på at ulovlig markedsføring mot barn brukes i stadig større grad. De mener at offentlige myndigheter må ta ansvar for at lovene håndheves og for at de riktige instansene får økt kunnskap og oppmerksomhet om dette samfunnsproblemet. Mye av reklamen i sosiale medier medvirker til kroppspress. Utvalget mener videre at oppfølgingen fra myndighetene har vært mangelfull, og deler av regelverket kan oppfattes som sovende. Disse delene av lovverket må aktiveres, og det må lages nye lover og retningslinjer ut fra det samfunnsbildet vi har i dag.

Barneombudet deler utvalgets syn om det der er nødvendig å gi barn og unge enda sterke vern mot markedsføring som kan bidra til kommersielt press og kroppspress. Barn er sårbare forbrukere og en attraktiv målgruppe for ulike aktørers markedsføring. Gjennom fremveksten av digitale medier, og særlig sosiale medier, har markedsføringen funnet nye kanaler og måter å nå barn og unge på. I mange tilfeller kan det være enda vanskeligere enn før å forstå hva som er reklame. Digitale medier åpner for markedsføring som er enda mer skreddersydd, og for at enkeltpersoner kan påvirke andre direkte.

Barneombudets ekspertgruppe for tryggere digital hverdag har trukket frem stress og press som en av utfordringene i sosiale medier. De peker på at sosiale medier bidrar til et sterkt

press om hvordan de skal se ut og være. De mener at både influencere og reklame bidrar til dette. De foreslår flere tiltak.³ Disse mener vi regjeringen bør se nærmere på.

Barneombudet er bekymret for at regelverket som gjelder for markedsføring er for fragmentert og uoversiktlig. Det er svært vanskelig å få oversikt over hva som er lov og hvem som håndhever regelverket. Lover som regulerer markedsføring er for eksempel markedsføringsloven, tobakkskadeloven, alkoholloven, legemiddeloven, forskrift til helsepersonelloven, kringkastingsloven og likestillings- og diskrimineringsloven. I tillegg til dette stiller flere retningslinjer krav til utformingen, og inneholder mekanismer for, selvregulering av disse gjennom form eksempel Fagutvalget for influencemarkedsføring og Matvarebransjens faglige utvalg. GDPR og personopplysningsloven kan også ha betydning. I sum gir dette et svært komplisert bilde som det er nesten umulig å få overblikk over, hvor det er mange ulike myndighetsorgan som har ansvar for å håndheve regelverket. Barneombudet mener at i sum gir denne fragmenteringen av regelverket barn og unge (og voksne) et svakere forbrukervern.

For barn og unge som vil kunne ha mange ulike roller i digitale medier, er det veldig vanskelig å forstå hvilke regler som gjelder. Annonserer, nettverk og enkeltpersoner som influencere forventes å kjenne til regelverket som gjelder og operere i samsvar med det, men erkjenner at slik regelverket er i dag er dette unødvendig vanskelig.

Vi mener at regjeringen bør nedsette et utvalg for å gjennomgå regelverket som gjelder for markedsføring i ulike sektorlover og vurdere om det er mulig å samle dette i en felles lov. Dette kan være markedsføringsloven med et eget «barnekapittel», men som gjøres mer helhetlig. Her bør også håndhevingen av regelverket vurderes særskilt.

6.1.2 Forslag: opprette et forum som kan bidra til samordning av ulike direktorat og tilsyn i arbeidet med kroppspress.

Utvalget peker videre på at det er mange tilsyn som har oppgaver knyttet til arbeidet mot kroppspress. De mener regjeringen må sørge for at det etableres et fast samarbeid mellom aktuelle tilsyn og direktorat som Forbrukertilsynet, Datatilsynet, Helsetilsynet og Medietilsynet. Samarbeidet kan også involvere Bufdir som fagdirektorat på både oppvekst- og likestillingsfeltet. Barneombudet er enig i bekymringen som utvalget løfter frem, men tror ikke et forum vil være en egnet løsning på lang sikt. Her mener vi det bør vurderes å samle håndhevingsoppgavene knyttet til markedsføring i digitale medier i større grad enn i dag. Organiseringen av håndhevingsapparatet bør være et tema som utvalget vi foreslo over bør se særskilt på. Dette bør ses i sammenheng med opprydningen i regelverket.

Inntil en gjennomgang av håndhevingsapparatet er gjennomført, kan opprettelsen av et forum være en løsning for å sikre et minimum av dialog. Vi er i tvil om dette vil være at forum som kan avhjelpe den fragmenteringen vi ser, men forhåpentligvis kan det bøte på noe av problemet med uklare grenseflater og ansvarsforhold.

6.1.3 Forslag: oppfølging av retningslinjer mot kroppspress i sosiale medier

Barneombudet er enig i at myndighetene må følge opp arbeidet med retningslinjene om influencemarkedsføring og påse at de fungerer. Myndighetene bør også evaluere ordningen

3 Barneombudet (2019)

med Fagutvalget for influencemarkedsføring med jevne mellomrom og iverksette andre tiltak dersom ordningen ikke bidrar til at de aktuelle aktørene opptrer ansvarlig. I forbindelse med en gjennomgang av markedsføringsreglene bør det også vurderes hvilken rolle en slik ordningen eventuelt skal ha.

6.1.4 Forslag: myndighetene må gå tydeligere i dialog med internasjonale plattformiere

Utvalget peker på at utfordringer ikke bare kan løses gjennom strengere lovgivning i Norge. Norge bør gå foran internasjonalt og være en pådriver for samarbeid og for at flere land strammer inn lovgivning og kontroll. Dette er vurderinger som Barneombudet deler, men vi vil understreke at Norge ikke bør unnlate å lovregulere ting som kan være skadelig for barn eller av andre grunner ulovlig selv om plattformene er internasjonale. Vi vil understreke at barnekonvensjonen artikkel 19 og 36 kan ha betydning for våre forpliktelser. Dette kan vi ikke se at utvalget har vurdert.

6.1.5 Forslag: opplæring for å gjøre barn og unge til kritiske og bevisste forbrukere.

Utvalget viser til vår ekspertgruppe som etterlyser mer opplæring om forbrukerkompetanse, og foreslår at det bør lages opplæringsmateriell. Barneombudet er enig med utvalget og mener også at det er nødvendig å styrke barn og unges forbrukerkompetanse. Barn og unge må få opplæring slik at de er i stand til å opptre som kritiske og bevisste forbrukere. De fleste barn og unge bruker digitale medier mye og det har gitt nye utfordringer som barn og unge må lære mer om. Særlig etter opprettelsen av sosiale medier som Facebook, Instagram ol., har markedsføringen fått nye arenaer. Her spiller også algoritmer en sentral rolle. Gjennom fagfornyelsen har det kommet inn flere kompetansemål, men dette er ikke i seg selv tilstrekkelig. Det må også lages opplæringsmateriell til bruk i undervisningen.

6.1.6 Forslag: utredning av skolehelsetjenesten

Utvalget er opptatt av skolehelsetjenesten. De skriver at kunnskapsgrunnlaget tyder på at skolehelsetjenesten ikke fungerer godt nok i hele landet. Det er særlig behov for å utrede nærmere om det er forhold i gutterollen som hindrer dem i å oppsøke skolehelsetjenesten og hva som skal til for at gutter skal ta i bruk slike tjenester. Derfor anbefaler de at myndighetene foretar en utredning av hvordan skolehelsetjenesten fungerer lokalt. Denne må gjøres i kjønnsperspektiv.

Barneombudet støtter at det bør igangsettes en utredning om hvordan skolehelsetjenesten fungerer lokalt. Det er bra at utvalget løfter frem en bekymring for om gutter får den hjelpen de har behov for hos skolehelsetjenesten, og hvorfor de ikke søker hjelp. Dette er noe vår ekspertgruppe er svært opptatt av. De problematiserer dette i sin rapport på side 20-21. Her skriver de:

«Gutter har noen andre utfordringer enn jenter

Gutter blir stadig mer åpne om følelser. Det blir mer og mer greit for gutter å snakke om følelser. Likevel er gutter og psykiske problemer fortsatt tabu. Dette kan ha sammenheng med forventningene til gutter, og at mange gutter føler at de må være tøffe. Guttas problemer kommer i skyggen av jentenes.

«Jenter skal ha problemer og gutta skal passe på».

En annen utfordring er at gutter ikke søker informasjon på samme måte som jenter. Noen kan snakke med foreldrene sine, folk er forskjellige. Noen snakker også med jentevenner. Det kan være enklere å snakke med venninner enn en kompis.

Vi guttene i ekspertgruppen mener selv at influenserne har mindre makt over gutter. Gutter mangler forbilder, og det er ikke den samme åpenheten som hos jenter. Selv om det finnes gode mannlige influensere, betyr ikke det at de blir sett av gutter. Influensere for gutter sprer seg ikke like lett. Guttene er ofte andre steder på nett, og der snakkes det ikke åpent om psykisk helse. Det er noen få Youtubere som er åpne om selvmord og snakker om hvor ungdom kan få hjelp. Det kan likevel være vanskelig å vite om vi kan stole på hjelpen vi får og hvem som kan hjelpe.»⁴

Ekspertgruppen sier videre på side 22 under tiltak:

*«7. Myndighetene må sørge for økt oppmerksomhet om gutter og psykisk helse
Det er lite bevissthet om temaet. Gutter og psykisk helse må på dagsorden, og gutta selv må begynne å snakke om det. Vi mener at for at gutter skal snakke om psykisk helse, må temaet tas opp på arenaer hvor guttene er, ikke der jentene tror at guttene er. Dette må gjøres av personer som gutta ser opp til. [...]*

*8. Gutter må få tilpasset hjelp når de trenger noen å snakke med
Gutter må ha noen å snakke med tilpasset det gutter trenger. Det bør være flere mannlige helsepersonell og gutter må minnes på at det finnes menn som er helsesykepleiere. Det er også viktig å informere om skolens psykiske helsetilbud.»⁵*

Barneombudet mener at dette er viktige innspill og ta med seg, og at i en utredning eller liknende om skoletjenesten er det svært viktig å snakke med ungdommen selv. Det er de som kan fortelle hvordan de opplever hjelpen de får og hva som er barrierene for å bruke den.

Laget rundt eleven

Utvalget er også opptatt av å tenke helhetlig rundt skolehelsetjenesten og forebyggende helsearbeid på skolene, blant annet gjennom hva andre yrkesgrupper kan gjøre. Her peker de på at laget rundt barn, unge og voksne, som sammen ivaretar deres faglige, sosiale, fysiske og psykiske behov, er vesentlig for gode utdanningsmiljøer. Det er viktig at man forsøker å finne årsakene til barns og unges helseproblemer som stress, press og psykiske utfordringer. Det å gjøre noe med årsakene, vil i større grad tilpasse skolehverdagen til elevene, og ikke omvendt.

Barneombudet er enig i dette, og har lenge etterlyst at myndighetene ser på hvilke støttefunksjoner som skal være på skolen for å hjelpe barn og unge. I rapporten «Alle kjenner noen som har opplevd det» pekte vi på at det er viktig at hjelpen er lett tilgjengelig for barn og unge.⁶ Her pekte vi på at det er behov for å tenke nytt rundt hvordan man skal organisere lavterskel tilbud til barn og unge i kommunene, knyttet til skolene. Tverrfaglighet er et nøkkelord, og skole og helse må knyttes bedre sammen enn i dag. Det er nødvendig å se på hvordan støttefunksjonene i og rundt elevene i skolen er organisert. Disse må også ha tid til å hjelpe ungdommene. Vi mener laget rundt eleven bør ses på i oppfølgingen av NOU 2019:23 Ny opplæringslov.

4 Barneombudet (2019)

5 Ibid

6 Barneombudet (2018)

Vi mener også at det er behov for tiltak for å samordne tverrfaglig tjenester til barn og unge. Barneombudet er svært positiv til forslaget til ny samordningslov som er foreslått av o-24-samarbeidet. Dette er et forslag vi mener bør utredes av et oppnevnt offentlig utvalg.

God og tilgjengelig digital hjelp til barn og unge som har opplevd noe negativt

I tillegg til utvalgets forslag, mener Barneombudet at utvalget burde drøftet digital hjelp til barn og unge. Barneombudet har registrert rundt 50 ulike hjelpetelefoner og chatter som skal hjelpe barn om de opplever noe vanskelig. Det er ikke lett å orientere seg i dette landskapet for barn og unge. All hjelpen som tilbys er heller ikke like godt kvalitetssikret. Det er avgjørende at vi har et lett tilgjengelig offentlig tilbud med god og kvalitetssikret kompetanse.

Ungdom kan ikke vente til en offentlig tjeneste med lang saksbehandlingstid har tid til å svare. De trenger hjelp raskt, og tjenesten må også kunne gjøre dette om nødvendig. Regjeringen må sørge for at tjenesten gjøres kjent blant ungdom. Kunnskap om gutters og jenters ulike bruksmønster må trekkes inn når tilbudet skal utvikles.

Over statsbudsjettet bevilges det ofte mindre beløp som støtte til ulike enkelttiltak. I sum brukes det mye på å gi støtte til ulike chatter, hjelpetelefoner og liknende. Det kan stilles spørsmål ved om effekten av disse midlene er god nok. Barneombudet mener det bør prioriteres midler til offentlig kvalitetssikret hjelp med gode åpningstider og kapasitet til rask responstid. Dette bør være en lett tilgjengelig felles tjeneste. Vi er kjent med at det pågår et viktig arbeid i prosjektet DIGI-UNG, hvor Helsedirektoratet, Barne-, ungdoms- og familiedirektoratet og direktoratet for e-helse er involvert. Det er viktig at også andre direktorater forplikter seg i dette arbeidet.

6.1.7 Forslag: støttemateriell til det tverrfaglige temaet folkehelse og livsmestring

Utvalget foreslår at det utvikles støttemateriell til det tverrfaglige temaet folkehelse og livsmestring. Dette er noe vi også har etterlyst i flere sammenhenger, og er et forslag vi støtter.

7 Innsatsområde 3 – Økt kunnskap og trygghet om kjønn, kropp og seksualitet blant alle barn og unge

Utvalgets siste innsatsområde handler om mer kunnskap om kropp, kjønn og seksualitet til barn og unge. Dette er et innsatsområde vi støtter, og som Barneombudet de siste årene har etterlyst tiltak på i flere sammenhenger.

7.1.1 Forslag: bedre undervisning om kjønn, kropp og seksualitet i skolen og kompetanseløft for lærere som underviser om kjønn, kropp og seksualitet, også for barnehagelærere

Utvalget viser her til at unge ønsker mer kunnskap og kompetanse om kjønn, kropp og seksualitet. Mange ønsker at undervisningen i skolen tar opp seksualitetsmangfold, ulike identiteter og følelser, mer om hvilken positiv kraft seksualiteten kan være i våre liv, samt grensesetting og respekt for andre grenser. Utvalget mener skolens arbeid må styrkes for å gi økt kompetanse om temaet.

Barneombudet er enig i at skolens arbeid må styrkes og er opptatt av at barn og unge får god seksualitetsundervisning. For at elevene skal få dette, er det nødvendig at det er fastsatt kompetansemål som dekker de sentrale temaene gjennom hele utdanningsløpet. Dette er ivare tatt på en bedre måte gjennom fagfornyelsen, men nye kompetansemål er ikke i seg selv

nok. Det vil også være behov for oppdatert kompetanse hos de som skal gjennomføre opplæringen og at det finnes godt støttemateriell som kan brukes.

Utvalget viser i utredningen til at vi har lite kunnskap om unges seksualiserte mediepraksiser. Kunnskapen unge får med seg i seksualitetsundervisningen må være i tråd med medievirkeligheten barn og unge lever i og behovene de har. Utvalget viser også til at det finnes et utall kilder til info, ikke alle er like gode, og det er viktig at barn og unge har trygge og kunnskapsrike voksenpersoner rundt seg å prate med, og at de utvikler kritisk sans og god vurderingsevne. Dette er vi enige i og dette er tema ungdommen selv har etterlyst i samtaler med oss.⁷

I vår rapport om seksuelle krenkelser blant ungdom «*Alle kjenner noen som har opplevd det*» forteller ungdom om hvor utbredt ulike typer seksuelle krenkelser er. De forteller om verbale og fysiske krenkelser, trusler, ryktespredning, voldtekter og deling av nakenbilder. Tilsvarende ting peker ekspertgruppen vår på i sin rapport. Funnene våre er langt ifra unike:

- En undersøkelse fra 2014 om seksuell trakassering i videregående opplæring i Sør-Trøndelag viste at 63% av jentene og 62% av guttene rapporterte om trakassering fra jevnaldrende eller voksne. Om lag én av tre jenter, og en av fire gutter, hadde opplevd å bli utsatt for en form for fysisk seksuell tvang. Uønsket beføling og kyssing var mest vanlig.⁸
- Politiet rapporterer om en økning i seksuallovbrudd mot barn og unge. Det er en økning på 182 % i perioden 2013 – 2017 i anmeldelser om seksuell omgang med barn 14-16 år, seksuell handling og seksuelt krenkende eller annen uanstendig atferd overfor barn under 16 år. Politiet forklarer økningen med saker der gjerningsmenn når mange ofre gjennom internett og det ofte er mange fornærmede i en sak. Gjerningsmenn utnytter anonymiteten de opplever på internett. De kjenner arenaene på internett hvor barn og unge ferdes, kjenner kommunikasjonsformen og flytter lettere grenser enn de ville gjort i den analoge verden. Barn og unge ser ofte ikke konsekvensene av deres atferd på internett og lar seg utnytte gjennom dette.⁹

Barneombudet mener at det er på tide å ta ungdommene på alvor og sette inn tiltak så raskt som mulig for å styrke seksualitetsundervisningen i skolen. Vi mener at å øke barns kunnskap vil være det viktigste forebyggende tiltaket for å redusere seksuelle krenkelser.

Styrket kompetanse hos lærerne

God seksualitetsundervisning forutsetter at lærerne som gir opplæringen er trygge på de de skal undervise om og har den nødvendige kompetansen til å gjøre dette. I en undersøkelse Sex og samfunn gjorde blant lærere i 2016 mente 7 av 10 lærere at undervisningen om seksualitet er for dårlig. Kun 13 % av lærerne sa de fikk kunnskap de kunne bruke om seksualitetsundervisning i løpet av utdannelsen sin.¹⁰

⁷ Barneombudet (2018) og Barneombudet (2019)

⁸ Barneombudet (2018)

⁹ Politiet (2018) Anmeldt kriminalitet og straffesaksbehandling 2017. Kommenterte STRASAK- tall.

¹⁰ https://www.nrk.no/livsstil/sju-av-ti-grunnskolelaerere_-_seksualundervisningen-er-for-darlig-1.13127799#fact-1-13130678. Hentet: 15.10.2018.

Undervisningen skal være god på alle skoler. Tiltak vil for eksempel være å tilby kompetanseutvikling til lærere, utvikle godt støttemateriell og lage ressurser som lærerne kan bruke i undervisningen. Barneombudet mener det er nødvendig med en veiledning til seksualitetsopplæringen, som en støtte til skolene i deres pedagogiske arbeid. Veilederen bør omfatte opplæring i relevante tema i det tverrgående emnet Folkehelse og livsmestring. Veilederen må inneholde anbefalinger om hvordan undervisningen skal gjennomføres, hvordan elevene kan medvirke og sikre at undervisningen er praktisk, og at den oppleves som relevant av elevene.

Barneombudet er også opptatt av at det må følge midler med en styrking av seksualitetsundervisningen i skolen. Uten midler vil det neppe bli en reell styrking.

8 Behov for ny kunnskap

Barneombudet støtter at det er behov for økt kunnskap og forskning om likestilling blant barn og unge. Det gjelder både i offentlig, privat og frivillig sektor. Det er positivt dersom nasjonale myndigheter kan bidra til både å utvikle og samle slik kunnskap og gjøre den lett tilgjengelig for de ulike gruppene.

Prioritere midler til forskning om ungdom og digitale medier

På side 270 peker utvalget på at det er behov for mer forskning om risiko og sårbarhet, særlig ved barn og unges bruk av digitale medier. Barneombudet mener også det er nødvendig å prioritere midler til forskning om barn og digitale medier. Men vi ønsker en mer langsiktig og helhetlig forskning.

Barneombudet mener det er behov for mer forskning, både kvantitativ og kvalitativ. Vi kan ikke bare telle, vi må gå bak tallene og forstå hvorfor tallene er slik. Det er viktig at tiltak som settes inn er kunnskapsbaserte, ellers risikerer vi å bruke midler på tiltak vi ikke vet om virker. Det er lite langsiktighet og prioritering av barn og unge i forskning i dag, og enda mindre i forskning på digitale miljø. Som utvalget har pekt på i del 2, er det tydelige kjønnsforskjeller i gutter og jenters bruk av digitale miljø og Barneombudet mener at kjønnsperspektivet må være en selvsagt del av denne forskningen.

Som nevnt over, pekte utvalget på betydningen av sårbarhet og risiko. Barneombudet er enig i at dette er viktige tema som kan illustrere hvorfor det er nødvendig med en helhetlig og tverrfaglig tilnærming til forskning på barn og digitale medier. Å bli eksponert for risiko fører ikke nødvendigvis til skade, men noen barn og unge er trolig mer utsatte både for å oppleve risiko og skade. Forskning har i flere sammenhenger pekt på at sårbarhet henger sammen. Det er noen grupper av barn og ungdom og noen typer risiko hvor sannsynligheten for skade øker, og potensielt for langvarig skade. Barn som er sårbare er ofte sårbare på flere områder og har større sannsynlighet for å oppleve andre negative ting. Det er derfor svært viktig å identifisere hvilke barn som er mer utsatt for risiko, og som i mindre grad har mulighet for å håndtere dette.

Undersøkelser viser at det for eksempel er rundt fire ganger høyere sannsynlighet for at ungdom som har blitt mobbet digitalt mottar uønskede seksuelle meldinger enn de som ikke

har blitt mobbet.¹¹ Den norske EU Kids Online-undersøkelsen fra 2010 viser sammenheng mellom digital mobbing og besøk på sider med skadelig innhold som selvmord og selvskading. Ungdom som hadde blitt mobbet digitalt hadde 134 % høyere sannsynlighet for å besøke sider om selvmord.¹²

Det finnes noe forskning om beskyttende faktorer mot å oppleve uønskede hendelser digitalt. I en rapport pekes det på at støttende skole- og familiemiljø ser ut til å ha en beskyttende effekt for ungdom generelt, men at det er kjønnsforskjeller når det gjelder å motta uønskede seksuelle meldinger.¹³ Barneombudet mener det trengs mer kunnskap om sårbarhet og beskyttelsesfaktorer i digitale miljø og hvordan dette henger sammen med barn og unges øvrige hverdag. Barneombudet mener det bør etableres et forskningsprogram på barn og digitale medier, og her kan utfordringene som løftes frem av utvalget tas videre. Kjønnsperspektivet må også ivaretas i et slikt program. Det bør også settes av midler til å opprette et tverrfaglig forskningsmiljø eller senter knyttet til et universitets- eller høgskolemiljø som har i oppdrag å produsere tverrfaglig forskning om barn og digitale medier.

Forskning om seksuelle krenkelser, deling av nakenbilder ol.

Barneombudet vil her løfte frem seksuelle krenkelser og deling av nakenbilder som områder hvor vi har sett særlig behov for mer forskning. Seksuelle krenkelser var et tema som ble tydelig for oss i forbindelse med «Alle kjenner noen som har opplevd det». Etter den tid har det kommet litt mer forskning, men mye mangler fortsatt. I denne rapporten skrev vi:

«Kunnskap er viktig i arbeidet mot seksuelle krenkelser. Barneombudet mener det finnes for lite forskning på ungdom og seksuelle krenkelser, ut over de rene tallene. Gjennom arbeidet med denne rapporten har vi sett at det er behov for mer forskning, for å sikre at innsatsen er kunnskapsbasert. Det er viktig at ungdom selv gir grundig informasjon som kan føre til utvikling av nye og bedre tiltak.

[...] gjennom forskning og våre samtaler med ungdommer ser vi at kjønnsforskjellene er viktige. Det er behov for mer forskning om gutter som utsettes for seksuelle krenkelser. Ungdommen ga oss innblikk i kjønnsforskjeller i seksuelle krenkelser. Jentene opplever krenkelser fra gutter, mens det er lite den andre veien. Ungdommene forteller også om at det er ulike moralstandarder for gutter og jenter – jenters seksualitet kan lettere bli fremstilt som noe skamfullt, og at de blir mer utsatt for negativ ryktespredning. Ungdommene fortalte at også noen gutter ble utsatt for seksuelle krenkelser fra andre gutter, men de ga oss færre eksempler på dette. Ungdommene forklarte dette med at det er vanskeligere for guttene å si fra om at de blir utsatt for seksuelle krenkelser, fordi de da kan regnes som svake. Guttene har andre erfaringer knyttet til press og guttekultur som kan være veldig viktige å få frem,

11 Barbovschi og Staksrud (2020) The experience of Norwegian adolescents with online sexual messages. EU Kids Online and the Department of Media and Communication, University of Oslo.

12 Staksrud og Ólafsson (2019). Tilgang, bruk, risiko og muligheter. Norske barn på Internett. Resultater fra EU Kids Online-undersøkelsen i Norge 2018. EU Kids Online og Institutt for medier og kommunikasjon, Universitetet i Oslo.

13 Barbovschi og Staksrud (2020)

og som kanskje ikke fanges like godt opp i måten vi snakker om seksuelle krenkelser på i dag.»

Barneombudets ekspertgruppe er opptatt av deling av nakenbilder og peker på at voksne må vite mer om hvorfor ungdom gjør som de gjør. De mener blant annet at vi voksne ikke forstår hvilke tiltak som fungerer for å endre deres atferd. Det å sende politiet inn i klasserom for å skremme elevene med hva som skjer dersom de deler nakenbilder, er ikke tiltak de tror på. Dette mener de ikke treffer dem som trenger det. Den danske Umbrella-saken kan også gi noen indikasjoner om. Hvorvidt straff og skremsler fungerer. Dette var saken hvor over 1000 ungdommer ble siktet for deling av en overgrepfilm, men selv etter dette ble kjent i media og rettssakene startet fortsatte ungdommene å dele filmen. Barneombudet mener det er nødvendig med mer forskning om hvorfor ungdommene gjør det de gjør og hvilke tiltak som kan forebygges og stoppe dette. Vi er kjent med at det er gjort noe forskning om dette i Danmark, og mener at det bør prioriteres midler til kvalitativ forskning også i Norge.

Vennlig hilsen

Camilla Kayed
fagsjef

Kjersti Botnan Larsen
seniorrådgiver

Brevet er godkjent elektronisk og har derfor ingen signatur.